

Csécsey Andrea^[1]: Előreláthatósági klauzula a szerződések jogában

Debreceni Jogi Műhely, 2009. évi (VI. évfolyam) 1. szám (2009. január)

A szerződésszegéssel okozott károk tekintetében régóta kérdés, hogy milyen módon lehet vagy egyáltalán kell-e limitálni a megtérítendő károkat. Az először a deliktuális felelősség körében alkalmazott teljes kártérítés elve valamennyi modern jogrendszerben ismert megoldás. Egyes jogrendszerek ezen a teljes kártérítés elvén túl is terjednek a büntető kártérítés intézményének elismerésével, mely már nem csupán a bekövetkezett kárra, hanem a jogsértő magatartás társadalomra való veszélyességére is tekintettel van. A gazdasági kapcsolatok körében azonban gyakori, hogy a felek szerződésükben a felelősséget korlátozzák. A deliktuális felelősség körében a teljes kártérítés elvét némiképp finomítja az a magyar Ptk.-ban is ismert lehetőség, mely alapján a bíróság méltányosságból a kártérítés összegét csökkentheti.^[2] Az e rendelkezésre alapított kárösszesítésnek lehetőségével azonban a magyar bírói gyakorlat nem él.^[3] Bár a Ptk. a kontraktuális felelősség körében, szigorúan üzleti érdekek védelme okán, a méltányosságból történő kárösszesítés lehetőségét elveti, azonban a külgazdasági szerződéseknél – némiképp paradox módon – a Kptk.^[4] mégis alkalmazhatónak tartja a diszkrecionális jogkör alkalmazását választott és rendes bíróság eljárásában egyaránt.

A gyakorlatban a szerződésszegéssel okozott károkért való felelősség megállapítása során a legtöbb problémát az elmaradt haszon, a közvetett károk megtérítése jelenti. Az okozati összefüggés vizsgálata során örök kérdés, hogy milyen széles körben enged a joggyakorlat lehetőséget a következményi károk megtérítésére. Az előreláthatóság korlátozza az angolszász jogrendszerekben már régóta ismert fogalom a kontraktuális felelősség körében. Az új magyar Ptk.^[5] az előreláthatóságot – mint a kártérítés összegét csökkenteni hivatott részleges mentesülési okot – jelen állapot szerint a szerződési jog körében fennálló felelősség esetében alkalmazhatónak tartja.

A teljes kártérítés elvét hirdető „mindent vagy semmit” megoldás elsősorban nem a kárelosztásra helyezi a hangsúlyt. Abból az alaptételből indul ki, hogy a megbomlott vagyoni viszonyokat helyre kell állítani. Nem reagál azonban azokra az üzleti életben gyakorta előforduló problémákra, amikor a károsult természetes kára jóval meghaladja a szerződéses érdeket. Erre akkor kerülhet sor, ha a károsultnak úgynevezett következményi kárai keletkeznek, vagy éppen a szerződésszegéssel okozott kár bekövetkezése után olyan események befolyása miatt keletkeznek újabb károk, melyekre már nem bír befolyással a szerződésszegő fél. Gyakran ez utóbbi károsodások teljes mértékben kívül maradnak a szerződésszegésért felelős fél akaratán, pusztán a véletlenül múlnak. Ez a kiindulópontja annak a dilemmának, mely évszázadokkal ezelőtt felvetette a szerződéses kapcsolatok terén a kártérítés korlátozásának lehetőségét. Történeti és jogrendszerbeli különbségekből adódóan számos formája ismert a szerződésszegésből eredő károk megtérítését korlátozó modelleknek. A jusztiinianusi római jog egyértelműen a szerződésben rögzített és abból kétségtelenül kitűnő jogosulti érdekhez igazította a kártérítés összegét. Ennek megfelelően a szerződésszegés körében megtérítésre kerülő károkat a szerződésben megjelölt szolgáltatás értékének kétszeresében maximálta.^[6] Jogszabály által megállapított korlátként ez a megoldás a kártérítési összeget limitálta, kizárva ezzel azt, hogy extrém méretű – a szerződésben rögzített szolgáltatás értékével arányban nem álló – károk kompenzálásra kerüljenek. Ismert továbbá az a megoldás is, mely a szerződésszegő fél vétkességének foka szerint differenciál. A szándékosság, súlyos gondatlanság, enyhe gondatlanság, hanyagság kategóriái döntő jelentőségűek a megtérítésre kerülő károk kalkulálása során. Ezen az alapon áll a ZGB és az ABGB.^[7]

A szerződésszegéssel okozott károk megtérítésének leginkább elterjedt korlátját az okozatossági teóriákban megjelenő feltételek adják. Az okozatosság, mely elengedhetetlen kártérítési előfeltételként megteremti a kapcsolatot a szerződésszegő magatartás és az okozott kár között, a jogrendszerek többsége szerint alkalmas szűrőként funkcionál a szerződésszegő magatartással túl távoli kapcsolatban álló károk megtérítésének kizárása során. Az angol kártérítési jog az okok közelségének tana (proximity of cause) alapján csak azokat a károkat látja megtéríthetőnek, melyek közvetlen okozatai a szerződésszegésnek. A közvetlenség egyben a „nem túl távoli” (remoteness of damages) kifejezéssel magyarázható.

A jelenleg hatályos magyar Ptk. szabályozása szerint a szerződésszegés miatt fennálló felelősség alól a szerződésszegő fél kimentheti magát annak a bizonyításával, hogy a szerződésben foglalt kötelezettsége teljesítése érdekében úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható.^[8] A felróhatóságra alapított mentesülés sajátos mércét teremt a polgári jogviszonyokban tanúsítandó magatartások megítélése során. A Ptk. 318. §-a alapján a szerződésszegésért való felelősségre, valamint a kártérítés mértékére a szerződésen kívül okozott kárért való felelősség szabályait kell alkalmazni azzal az eltéréssel, hogy a kártérítés mérséklésének – ha a jogszabály kivételt nem tesz – nincs helye. A magyar jog így az egységes felelősségi rendszer talaján áll, a deliktuális és kontraktuális felelősséget összekapcsolja, azt lényegileg egységes nézőpontból és szabályrendszer alá rendezve vizsgálja.

A Ptk. 355. §-a alapján a kárért felelős személy vagy az eredeti állapotot köteles helyreállítani, vagy ha ez nem lehetséges, vagy a károsult azt alapos okból nem kívánja, akkor a károsult vagyoni és nem vagyoni kárának, vagyis a tényleges kár, elmaradt haszon és az indokolt költségek megtérítésére. A természetbeni reparáció elsődlegessége bár a gyakorlatban jellemzően ritkábban fordul elő, azonban az in integrum restitutio koncepciójának megtartása miatt mindenképpen logikus az első helyen való szerepeltetése a kártérítés módozatai között.

Az új Ptk. a szerződésszegéssel okozott károkért való felelősség és az az alapján fennálló kár megtérítésének mértékén változtatni kíván. A szerződésszegéshez kapcsolódó kártérítési szankciót többé már nem a szerződésszegő fél felróhatóságához köti, vagyis nem teszi lehetővé, hogy a szerződést szegő fél kimentse magát azzal a hivatkozással, hogy a szerződésszegés elkerülése érdekében úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható. Kimentésre csak az adna lehetőséget, ha a szerződésszegő fél bizonyítja, hogy a szerződésszegést ellenőrzési körén kívül eső, elháríthatatlan körülmény okozta, amely a szerződéskötés idején nem volt előre látható.^[9] Ugyanezt a kimentési elvet kívánja a koncepció alkalmazni a kötelezett közreműködőjére is.

A törvényjavaslat által előírányzott modell összhangban van az áruk nemzetközi adásvételi szerződéseiről szóló 1980. évi Bécsben aláírt ENSZ Egyezmény^[10] (CISG) 79. cikkével is, amely szerint nem tehető felelőssé a fél valamely kötelezettségének elmulasztásáért, ha bizonyítja, hogy azt olyan akadály okozta, amelyet el nem háríthatott, és ésszerűen az sem volt elvárható tőle, hogy a szerződéskötés idején ezzel az akadállyal számoljon, azt elhárítsa vagy következményeinek elejét vegye.^[11]

Hasonló szabályokat tartalmaznak az Európai Polgári Jogi Alapelvek (PECL)^[12] is, melynek 8:108. §-a értelmében a fél nem-teljesítése kimenthető. Amennyiben bizonyítani tudja, hogy a teljesítésben ellenőrzési körén kívül eső akadály gátolta és ésszerűen nem lehetett elvárni, hogy ezzel az akadállyal a szerződés megkötésekor számoljon, illetve akár az akadályt, akár következményeit elkerülje vagy azokat elhárítsa.^[13]

A Ptk. Koncepció szerint a szigorítás a vagyoni forgalomban, különösen a kereskedelemben indokolt, hiszen a szerződéses kötelezettségvállalás nem-teljesítésének, illetve nem szerződészerű teljesítésének szankcionálása nem lehet a szerződésszegő fél igyekezetének

függvénye.[14] Nyilvánvaló, hogy a javaslat szerinti kimentésre elsősorban az ellenőrzési körön kívül eső ok fennállta szükséges. Ehhez kapcsolódik még két feltétel megvalósulása, egyrészt olyan akadálnak kell lennie, amely nem volt elhárítható, másrészt, hogy ezzel az akadállal a szerződéskötés időpontjában nem kellett számolni.

Az új Ptk. – hasonlóan a nemzetközi adásvételről szóló ENSZ égisze alatt létrehozott konvenció, valamint a Polgári Jogi Alapelvek szabályaihoz – a tárgyi felelősséghez az előre látható károkra történő korlátozás kapcsolódik a kártérítés összege vonatkozásában. A CISG 74. cikke mondja ki a kártérítés korlátozását, amely a szerződésszegést elkövető fél által a szerződéskötéskor előre látható körülményeken alapszik. Így a kártérítés összege nem haladhatja meg azt az összeget, amelyet a szerződésszegő fél a szerződés megkötésének időpontjában előre látott. Az előreláthatósági korlát célja, hogy a szokatlan, előre nem látható rendkívüli, és az így nem is kalkulálható károk megtérítését kizárja. A szerződésszegő fél felelőssége azonban nem csak a ténylegesen előre látható károkra terjed ki, hanem mindarra, amit egy, az ő helyében ésszerűen, gondosan eljáró harmadik személy előre láthatott volna. A feltételezett ismeret addig terjed, amíg olyan tényeken és körülményeken alapszik, amelyeket a fél a szerződésszegéskor ismert vagy ismernie kellett. Ebbe a körbe tartozik mindaz, amit a jogosult a szerződéssel kapcsolatban a kötelezett tudomására hozott a szerződéskötést megelőzően vagy azzal egyidejűleg. Így különösen a szerződéshez fűződő elvárásai, az áru felhasználási módja és célja, egy speciális üzleti helyzet stb.[15] Az előreláthatóság kontraktuális felelősség körében való szerepeltetésének indoka, hogy a károkozó és a károsult egymással a kárkötelem keletkezését megelőzően jogviszonyba lépő felek. Ismerik egymás szerződésszerű teljesítéshez fűződő érdekeit, a szerződéskötés motivációját, a szerződéssel történő szükséglet kielégítés célját. A deliktuális felelősséggel ellentétben a szerződésszegés körében a károkozások nem véletlenszerűek. Az, hogy az előreláthatóság körébe beleértett károk tekintetében egy ésszerű körülmények között vizsgált tudattartalom szükséges, összhangban van a kontinentális magánjog jellemzően általánosító cselekvési mércéjével, mint amilyen a felróhatóság objektivizált kategóriája.

Az Európai Szerződési Jogi Alapelvek 9:503. §-ában hasonló szabály található, miszerint a nem-teljesítő fél csak azért a kárért felel, amelyet a szerződés megkötésének időpontjában, mint a nem-teljesítésnek valószínű következményét előre látott vagy ésszerűen előre láthatott, kivéve ha a nem-teljesítés szándékos volt vagy súlyosan gondatlan.

A szerződésszegéssel okozott károk teljes megtérítési kötelezettségének problémája a magyar jogirodalomban többször felvetésre került. Almási Antal kötelmi jogi kézikönyvében a következőt említi: „A vagyoni kár megtérítésére irányuló kötelem rendszerint az azt fakasztó jogi tény minden előrelátható következményét öleli fel.”[16] Álláspontja szerint a bírói gyakorlatban ritkán merül fel olyan kárkövetelés, amely a károkozó ténnyel olyan távoli összefüggésben áll, hogy emiatt a kár nem ítélni meg. Ugyanakkor leszögezi, hogy a gyakorlatban időnként előfordul, hogy a bíróság nem ítéli meg azon károkat, amelyek azáltal keletkeztek, hogy a sérelmet szenvedett fél valamely vagyontárgyat nem tudott a szokásos piaci úton értékesíteni. Véleménye szerint „a mi jogunk csak a károsult előzetes figyelmeztetése és csak szándékosan elkövetett tilos cselekmény esetében hajlandó a rendkívüli és közvetlen kárt is megítélni”. [17] Azt is megállapítja, hogy ebben a kérdésben a bírói gyakorlat állásfoglalása nem túlságosan egységes. Világhy Miklós már 1971-ben felvetette a teljes kártérítés elvének korrekcióját a szerződéses jogban.[18] Világhy a hibás teljesítéssel okozott károkért való felelősség feltételeinek szigorítása kapcsán javasolta az előreláthatósági elv bevezetését, mint olyan megoldást, amely „a szerződésen alapuló csereviszonyok jellegének [...] elvileg megfelel”. Harmathy Attila szintén az előreláthatóság feltételeinek beiktatását javasolta a szerződésszegésből eredő károkért megállapítandó

felelősség korlátozására, mivel ez a megoldás „van leginkább tekintettel a forgalmi szempontokra.”[19]

Világhy Miklós szükségesnek látta a teljes kártérítés elvének módosítását a szerződéses kapcsolatokban akkor, amikor a hibás teljesítéssel okozott károkért megállapítandó felelősség szigorítását javasolta, de ezzel egyidőben vetette fel a teljes kártérítés elve alól való kivétel szükségességét. Így nem tartotta kizártnak az előreláthatósági elv bevezetését. Ennek ellenére ezen elv törvényi kimondása helyett azt hangsúlyozta, hogy a kifejezett törvényi szabályozás hiányában a bírói gyakorlat mozduljon el az úgynevezett adekvát kauzalitás irányába, amelynek szükségszerű következménye lenne, hogy a szerződészegésből eredő kárként csak annyit ítélne meg a bíróság, amennyit a feleknek a szerződés jellegére tekintettel a szerződészegéskor számításba kellett venniük.[20]

Harmathy Attila álláspontja szerint „általánosan jelentkezik igény a szerződészegésért való felelősség korlátozására, ez érthető azért, mert a szerződések megkötésekor a felek bizonyos kockázattal, az események szokásos menete mellett felmerülő károsodásokkal számolnak, és ennek tekintetbe vétele mellett állapotodnak meg a szerződések kikötéseiben.”[21] Ennek megfelelően törvényi szabályozást javasol a szerződészegésből eredő károkért megállapítandó felelősség korlátozására, mivel ez a megoldás van leginkább tekintettel a forgalmi szempontokra. Harmathy szerint a kártérítésnél objektívnek kell tekinteni azokat a károkat, amelyekkel a tapasztalatok szerint az adott körülmények között számolni kellett, szubjektívnek pedig azokat, amelyeket a tapasztalatok szerint nem lehetett ugyan előre látni, de a szerződéses tárgyalások, illetve a szerződés tartalmának meghatározása során a másik fél olyan adatok birtokába jutott, amelyekből az átlagosat meghaladó kár előfordulásának valószínűsége következett. Ugyancsak ezen az állásponton állt Tercsák Attila a szerződészegéssel okozott károk vonatkozásában.[22]

Az előreláthatósági korlát alkalmazása nem idegen a nyugat-európai jogoktól, illetve – mint már említettük – nemzetközi egyezményekben, így például a Bécsi Vételi Egyezményben is megjelenik. Az előreláthatóság alkalmazásának gondolata először Charles Dumoulin francia jogtudósnál merült fel, aki 1546-ban írt művében ismerteti azt az esetet, mely szerint valaki a kádárnál sörös hordót vásárol, azonban a hordóban bort tárol, amely - mint később kiderül - szivárogo. A vevő a kádártól a kifolyt bor árát követeli, de Dumoulin szerint csak az elfolyt bor mennyiségének megfelelő sör árát kell megtérítenie a kádárnak, hiszen nem számolhatott azzal, hogy a sörshordóban a vevő bort kíván tárolni.[23] A Code Civil 1150. §-ában került először törvényi megfogalmazásra az előreláthatósági korlát. Ekkor még kizárólag a kártérítés mértékének korlátjaként szerepelt a fogalom.[24] Szándékos szerződészegés esetében az előreláthatósági klauzúla nincs lehetőség hivatkozni. Ez a definíció aztán átkerült a legtöbb olyan jogrendszerbe, amely a francia kódexet választotta mintául. Az angol jogrendszerbe Pothier művének[25] lefordítása során nyert teret az előreláthatósági korlát. Az angol jog a XVIII. század végéig még az esküdtszék mérlegelésére bízta a szerződészegésből eredő károk mértékének meghatározását, majd 1848-ban tért át a teljes kártérítés elvére.[26][27]

1847-ben jelent meg New Yorkban Sedwick: A Treatise on the Measure of Damages című munkája, amely bemutatta a francia Code Civil tárgyalt rendelkezéseit. Az angol bíróságok ennek nyomán először a jogirodalomban jól ismert Hadley v. Baxendale ügyben[28] hivatkoztak elvi élel az előreláthatósági korlátra (contemplation rule), és ettől kezdve alkalmazták a bíróságok precedensként hasonló ügyekben. Az ítélet indokolása szerint a szerződészegésből származó valamennyi kárt meg kell téríteni, „amelyekre a felek a szerződéskötéskor, mint a szerződészegés valószínű következményeire gondolhattak”. [29] Amennyiben viszont a szerződészegő fél azért a kárért felelőssé tehető lenne, amelyet a szerződészegéskor nem kellett előre látnia, úgy a károsult nem volna érdekelt abban, hogy az esetleges szerződészegés várható következményeire vonatkozóan megállapodást kössön a szerződő partnerével, illetve a későbbi szerződészegő fél nem tudná

kivédeni a túlzott kárkövetkezményt a felelősség megfelelő szerződéses korlátozásával. Az angol joggyakorlat az 1949-es *Victoria Laundry Ld. v. Newman Industries Ld.* eset[30] kapcsán adta meg az előreláthatósági klauzula leginkább kiforrott definícióját. Az ítélet szerint a kártérítés a kárnak arra a részére korlátozódik, „amely a szerződéskötés pillanatában a szerződésszegés következményeként általában előrelátható”. [31]

A Hadley szabályhoz kapcsolódik az angol jog kiegészítő klauzulája, mely a kárenyhítési kötelezettséget specializálja a szerződésszegéssel okozott károkra. A mitigation rule szerint azok a károk is kívül esnek a szerződésszegő fél kártérítési kötelezettségén, melyek abból következtek, hogy a szerződésszegésért nem felelős fél nem tett meg minden intézkedést, mely kárának csökkentését eredményezhette volna. Az előreláthatóság fogalmát egészíti ki ez a klauzula, hiszen azok a károk sem előreláthatóak, melyek a másik fél kárenyhítési kötelezettségének elmulasztása miatt keletkeztek. [32] Olyan károk tekintetében van azonban csak kárenyhítési kötelezettsége a másik félnek, melyeket a szerződésszegés tényének tudatában ésszerűen elkerülhetett volna, vagy amelyeket a szerződésszegésre vonatkozó gyanúja okán védhetett volna ki. [33] Az angol bíróságok akkor is megállapítják a kárenyhítési kötelezettség elmulasztását, ha a szerződésszegés ténye bár nem volt nyilvánvalóan ismert a másik fél előtt, azonban erre alapos okkal következtethetett volna. A Goetz and Scott (1981) ügyben a bíróság álláspontja szerint, a kárenyhítési kötelezettség teljesítésével felmerült költségek hozzáadódnak a kártérítés mértékéhez. [34]

A Hadley rule és a mitigation rule felelősségkorlátozó jellegét erősíti két másik, az angol jogban ismert kiegészítő szabály is. A certainty doctrine a károsult bizonyítási kötelezettségén szigorít. A deliktuális felelősség körében ismert bizonyítási teherrel szemben a szerződésszegésért való felelősség esetében csak olyan károk megtérítését követelheti a károsult, melyeket kétséget kizáróan bizonyítani tud. Nem elég tehát a károk előreláthatóságának követelménye, az is szükséges, hogy a károsult az elszenvedett veszteséget, elmaradt hasznot, felmerült költségeket kétséget kizáróan tudja bizonyítani. Nem elég valószínűsíteni a károkat. [35] A megtéríthető károk körét limitálja az a szabály is, mely kizárja, hogy a szerződésszegésből eredő ún. emocionális sérelmekért kompenzációt követeljen a másik fél. Az immateriális sérelmekért való felelősség kizárása lényegében a certainty doctrine egyik megnyilvánulása, hiszen az emocionális sérelmek nehezen bizonyíthatók, így kétséget kizáróan nem igazolhatók. Mivel az angol jog a szerződéseket főszabály szerint az üzleti élet környezetében vizsgálja, így a deliktuális felelősség körében egyébként széles körben elismert nem vagyoni károkat a szerződéses relációban tagadja.

Ugyanígy Pothiertől merített az USA jogrendszere is, ahol először a *Howard v. Stillwell & Bierce MFG Co.* eset kapcsán merült fel az előreláthatósági korlát. [36] Egy gőzhajó megrendelőjének a leszállított hajót javításra vissza kellett küldeni a hajógyárba. A vevő a gyáron követelte azt az elmaradt hasznot, amelyet az utólagos javítás ideje alatt a hajó hozhatott volna. A bíróság a keresetet Pothier álláspontjára hivatkozva utasította el. Ettől kezdve számos esetben került sor a kártérítési kötelezettség hasonló indokkal történő korlátozására. Az UCC [37] 2-715. § (2) bekezdés a) pontja tette tételes szabállyá az előreláthatósági klauzulát a vevő vagyonában bekövetkezett kár tekintetében. Ugyanakkor a hivatkozott jogszabályhely b) pontja szerint a megvett dolog hibájából a vevő személyében vagy vagyonában bekövetkezett károkra nem alkalmazható az előreláthatósági klauzula. Lényeges eleme az amerikai felfogásnak, hogy külön rögzíti, hogy az előre látható károk fogalmába csak azok a károk tartoznak, melyeket a szerződő fél a szerződéskötés időpontjában ismerhetett. [38]

A német jogrendszer alapvetően a teljes kártérítés elvén nyugszik, amely Mommsen: *Zur Lehre von dem Interesse* (1855) című munkájára vezethető vissza. Mommsen szerint az érdeksérelmet kell a vétkes szerződésszegőnek kiküszöbölnie. Ezt a tételt vette át Windscheid is, és innen került a BGB-be, amelynek a felelősséget még a valószínűtlen és véletlen kárra is

kiterjesztette.[39] Napjaink német bírói gyakorlata a felelősség korlátozását az okozatosság határainak megvonásával, elsősorban az úgynevezett adekvát okozatosság elvének alkalmazásával éri el.[40] Egyet kell azonban értenünk Vékás Lajossal, aki szerint „az okozatosság problémája közismerten nehéz, sok bizonytalanságot hordoz magában, ebből fakad, hogy az okozati összefüggés hiányával érvelő döntések gyakran vitathatóak és nem mindig eléggé árnyaltak”.[41]

A teljes kártérítés elvét kimondó főszabály tipikusan alkalmas arra, hogy – Eörsi szavaival élve – „a kapitalizmuskori képletet reprodukálja”. [42] Ez azt jelenti, hogy a szerződésszegő félnek minden általa okozott kárt meg kell térítenie, hiszen szerződésszegő magatartásával szembehelyezkedett a jog előírásaival. A jogellenesség a teljes kártérítés koncepciójában abszolút mértékű helyreállítást kíván meg. A német jogban a főszabály alól kivételeket a külön törvények, illetve a széles körben alkalmazott szerződéses klauzulák biztosítanak.[43] A BGB az elmaradt haszon körében tartalmaz korlátozást, amikor azt a valószínűséggel várható hasznokra korlátozza, illetve lehetőséget ad a kár mérséklésére a károsult kármegelőzési kötelezettsége körében, amikor kimondja, hogy a szerződésszegő kötelezett nem kell, hogy megtérítse a jogosult károsultnak azt a kárát, amelynek megelőzésében vagy mérséklésében a károsultat vétkes mulasztás terheli. A károsult mulasztásának minősül az is, ha a szerződéskötéskor nem hívta fel a szerződő partnere figyelmét olyan szokatlanul nagy károsodás veszélyére, melyet a szerződő partner nem ismert és nem is kellett, hogy ismerjen. A kötelezett mulasztása alapján a két fél vétkességének arányában kármegosztásnak van helye.[44] Ezen szabály a jóhiszeműség elvének figyelembevételével ritkán került alkalmazásra, mely elv szerint a hitelező nem köteles az adóst figyelmeztetni csak akkor, ha hallgatása a jóhiszeműség elvébe ütközne. Akkor, amikor a hitelező maga sem látja tisztán egy adott kockázat lehetőségét, nyilvánvalóan nem várhatjuk el tőle, hogy tájékoztatási kötelezettségének eleget tegyen. Ezen kívül nem terheli a jogosultat a tájékoztatási kötelezettség akkor sem, ha a szerződő partnere maga ismerte vagy kellett, hogy ismerje a rendkívüli kockázatot. A jóhiszeműség elvének alkalmazása azzal a következménnyel jár, hogy a kötelezettnek egyrésztől különös gondot kell fordítania a szerződés szerű teljesítésre, másrésztől megkísérelheti felelősségkorlátozó kikötéssel behatárolni saját kockázatát, továbbá a nagyobb kockázat miatt megemeli szolgáltatásának árát vagy egyáltalán nem köt szerződést.[45]

A német bírói gyakorlat ennek megfelelően elsősorban az adekvát kauzalitás elméletét alkalmazza a kártérítés mérséklése során. Az adekvát kauzalitás elmélete a károsodáshoz vezető eseménysor tényszerű okai közül választ ki néhányat, melyeket a kárt jogi értelemben előidéző okoknak tekint, a többi természettudományos értelemben vett okot pedig feltételnek nevezi. A szétválasztást követően már valamennyi, az okfolyamatban szereplő emberi magatartásról eldönthető, hogy jogi értelemben oka-e a következmény beálltának. Egy magatartás csak akkor tekinthető oknak a kár bekövetkezése során, ha általában a „dolgok normális folyása szerint alkalmas a beállott kár előidézésére.”[46] Az elbírálás alapját általános tapasztalati tények, és általában az eset valamennyi körülményének gondos mérlegelése jelenti.

A német jogban alkalmazott másik elmélet, az úgynevezett norma célja elmélet (Schutzzwecktheorie). Az elmélet alap gondolata, hogy a jogszabályi előírások azért szankcionálnak bizonyos magatartásokat, mert az azok alapján beálló kárt kívánják elkerülni. Így a szerződésszegés körében azért tartalmazza az egyes szerződésszegési esetkörök kapcsán az előírt hátrányos jogkövetkezményeket a BGB, mert ezen jogellenes magatartások kifejtése a másik félnek hátrányt okoz, olyan érdekeit sérti, melyeket a jogszabály védeni kíván. Ezen elmélet alapján a kártérítési igények jogosságának megállapításánál elsősorban a felek akaratát kell alapul venni. A valamilyen szükséglet kielégítését célzó szerződés értelmezése során megállapítható, hogy mely érdekek kielégítését kívánták a kontraktuális viszonyal a

felek elérni. Csak a szerződésben megtalált érdekek azok, melyek megsértése kártérítési kötelezettséget keletkeztet. A kártérítési kötelezettség megállapításánál tehát azt a kérdést kell eldönteni, hogy a kár bekövetkezésével a szerződés számolt-e és tartalmazott-e rendelkezést ennek elkerülésére, megakadályozására.

A BGB szabályozásában és az előreláthatósági klauzulában közös, hogy mindkét elv annyiban terjeszkedik túl az okozatosság bírói behatárolásának módszerén, valamint a bírói méltányosságból történő kármérséklés lehetőségén, amennyiben – Vékás szavaival élve – „a bíró helyett a felek kezébe adja a döntés kulcsát”.^[47] Egyetértünk Vékással abban, hogy az előreláthatósági klauzula kiszámíthatóbb, biztosabb, pontosabb támpontot ad a szerződő félnek a szerződési kockázat előzetes beméréséhez és döntéseinek ehhez történő igazításához. Marton Géza félelmeit sem tartjuk azonban alaptalannak. Marton az előreláthatóságot azért nem tartotta megfelelő határvonalnak a kártérítésre érdemes és az e körön kívül rekedő károk között, mert merevnek, mechanikusnak vélte pont a szerződésszegés esetében, ahol az esetek sokszínűsége egyéni elbírálást kíván.^[48] Fuglinszky is elismeri, hogy az előreláthatóság új Ptk.-ban szerepeltetni tervezett modellje nem biztos, hogy megnyugtatóan kielégíti azt a szintű jogbiztonság iránti igényt, amit egy, a kártérítési jog határait megvonó jogintézménnyel szemben elvár a társadalom.^[49] Az előreláthatóság azonban annyiban határozottabb az adekvát kauzalitás valóban szubjektív alkalmazásánál, hogy a szerződésben szereplő ellenszolgáltatáshoz igazítva a kötelezett kockázatvállalását egyértelműen segít felfedni. A BGB alapján ez nem mindig lehetséges, mivel a szerződő fél nem feltétlenül a szerződéskötéskor, hanem csak akkor köteles partnerét a szokatlanul nagy kár lehetőségére felhívni, amikor arról tudomást szerez.^[50] Vizsgálunk kell továbbá az előreláthatóság hatékonysága kapcsán a kártérítési jog rejtetten ugyan, de jelenlévő fontos funkcióját, a prevenciót is. Eörsi és Marton is alaptételként tekint a kártérítés preventív jellegére. Az ő szemszögükből pontosan ezért nem fogadható el maradéktalanul az objektív tárgyi felelősség, hiszen az megelőző célját nem tölti be, ha csupán a károkozásra reagál a tudattartam vizsgálata nélkül. Az előreláthatóság azonban pontosan a hitelező tájékoztatási kötelezettségének különös jelentősége okán a hitelező oldalán fejt ki preventív hatásokat. A felróhatósággal és adekvát kauzalitással korrigált teljes kártérítés elvén nyugvó rendszerekben a hitelező együttműködési kötelezettségére (tájékoztatási kötelezettségére) kevesebb figyelem fordul, hiszen az ő felfogásában a szerződésnek kétféle végkimenetele lehetséges: a szerződésszerű teljesítéssel kielégíti szerződéses érdekeit, ennek elmaradása esetén pedig kára orvoslásra kerül. Az előreláthatósággal szűrt kártérítés azonban már érdekeltté teszi a hitelezőt abban, hogy ne pusztán segítse az adóst a szerződésszerű teljesítésben, hanem minden olyan kockázatról is azonnal tájékoztassa – a szerződéses érdekek részévé téve ezzel e kockázatokat –, melyek a szerződésszegés következtében károsodást idézhetnek elő.

Amennyiben a felelősségi rendszert objektív alapokra helyezzük – ahogyan teszi ezt az új Ptk. szerződésszegésért fennálló felelősségre vonatkozó javaslata –, meg kell találnunk azokat a szűrőket, melyek az adós (szerződésszegő fél) oldalán alkalmasak a helytállás körének pontos behatárolására. Az előreláthatósági elvnek az elmaradt hasznok esetében és a következménykároknál van jelentősége, ugyanakkor egyetértünk Vékással abban, hogy az előreláthatósági klauzula alkalmazása alól kivegyük azt az esetet, amikor a jogosult a szolgáltatás hibáját akarja – szavatossági igény helyett – kártérítés formájában reparáltatni a kötelezettel.^[51] Az előreláthatóság a nemzetközi egyezmények és modelltvörvények, valamint a fent bemutatott nemzeti modellek ismeretében alkalmas lehet a szűrő szerepének betöltésére úgy, hogy közben kellő rugalmasságot biztosíthat az ítélkező bírónak.

SUMMARY

The essay is about the clause of foreseeability in connection with damages for breach of a contract. This seems to be a constant problem throughout the history of law how and when it is reasonable to limit the amount of damages in case of breach.

The general principle of full compensation originates in the main purpose of private law, restoring the violated financial situation. At the same time in business relations it often happens that damages occurred as consequences of breach highly exceed the contractual interest of the party and generate indirect damages independent from the violator's influence. This is considered to be the starting point of the dilemma about restricting the damages available for compensation.

Full compensation and its relation to breach of a contract occurred in the Hungarian jurisprudence many times. Miklós Világhy suggested the reconsideration of full compensation in contract law in 1971. Attila Harmathy also suggested the implementation of foreseeability clause in the rules of contract law as the 'best possible way to treat business relations between the parties'.

Due to the historic and social differences various forms of foreseeability are known in the legal systems.

The study examines the development of foreseeability, its first codification in the French Napoleonic Code Civil, its application in the law of the USA and some significant sentences of English courts. The first application of foreseeability was in the infamous Hadley v. Baxendale case, in which an English court worked out the meaning of contemplation rules. In the case of Victoria Laundry Ltd. v. Newman Industries Ltd. (1949) the court defined the meaning of foreseeability. According to the sentence of the case damages are limited to those that were foreseeable for the party at the time of entering a contract. The study also analyzes the German model of restricting damages of breach. The German theory ensures the possibility of exoneration for the violator if the other party failed to give proper information about the unusual danger of breach in the particular case. If the entitled party acted intentionally, the German law accepts exoneration. The essay demonstrates the adequate causality conception of the German law. This theory states that an act can only be the probable cause if – due to the normal and reasonable procession – it is able to cause such consequence. In our opinion foreseeability gives a stricter and much better solution of restricting damages with a more objective measurement for the obliged party on how to calculate his behavior in a certain contractual relation. The amount of risk can be predicted if the rules of damages for breach are based on foreseeability rather than adequate causality.

The new Hungarian Civil Code plans to establish objective liability in contract law. The only exoneration can be the successful reference to unavoidable external cause. Beside this stricter liability the new Civil Code also introduce the possibility of limitation in damages, the application of foreseeability clause. This seems to be a significant preference for the obliged party. As in the Hungarian legal history foreseeability clause was never used, it is an essential question how judicature will interpret the rule in practice. In our opinion for an adequate application of the new clause it is necessary to take a closer look at the United Nations Convention on the International Sale of Goods (CISG), the Principles of European Contract Law (PECL) and the interpretation in the American and English case law. This study tries to give some help for it.

- [1] A szerző a Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának egyetemi adjunktusa.
- [2] Ptk. 318.§ (1) bekezdés
- [3] Vékás Lajos: Előreláthatósági klauzula szerződésszegésből eredő kártérítési igényeknél, Magyar Jog, 2002/9. 513.
- [4] 1978. évi 8. tvr. a Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyvének a külgazdasági kapcsolatokra történő alkalmazásáról 15. §
- [5] A törvényjavaslatot a Parlament T/5949 számon tárgyalja
- [6] D 21,1,45 pr.
- [7] Megjegyezzük, hogy az angol jog hasonló alapon következtet az elszenvedett károk nagyságára a nem vagyoni sérelmek esetében.
- [8] Ptk. 339.§ (1) bekezdés
- [9] Új Ptk. törvényjavaslat 5:117. § alapján „Aki a szerződés megszegésével a másik félnek kárt okoz, köteles azt megtéríteni. Mentésül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy a szerződésszegést általa nem befolyásolható (ellenőrzési körén kívül eső), a szerződéskötéskor ésszerűen el nem várható, olyan körülmény okozta, amelyet a szerződéskötés idején nem látott és az ésszerű elvárhatóság mellett nem is láthatott előre.”
- [10] Az Áruk nemzetközi adásvételéről szóló Bécsi Vételi Egyezmény az ENSZ égisze alatt Bécsben 1980-ban jött létre, 1988. január 01. napján lépett hatályba és mára a részes államok száma meghaladja a félszázat. Magyarországon az 1987. évi 20. tvr. hirdette ki.
- [11]Lásd erről bővebben: Csécsy Andrea: A szerződésszegés szabályozása az áruk nemzetközi adásvételi szerződéseiről szóló 1980. évi bécsi egyezményben Studia Iurisprudentiae Doctorandorum Miskolciensium, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2002. 161-190.
- [12] Ole Lando-H.Beale (szerk.):Principles of European Contract Law, I. és II. rész, egyesített és javított kiadás, Hága 2000., magyar fordításban megjelent: Európai jog 2002/1. szám mellékletében 3-17.
- [13] Csécsy Andrea: A szerződésszegés szabályozása az Európai Szerződési Jogi Alapelvekben, Gazdaság és Jog, 2004. 7-8. szám 39.
- [14] Az új Polgári Törvénykönyv koncepciója, a Magyar Közlöny 2002. évi 15. szám, II. kötet 131.
- [15] Sándor Tamás: A nemzetközi adásvétel, Napra-forgó Kiadó, Budapest, 1990. 277.
- [16] Almási Antal: A kötelmi jog kézikönyve, Grill Kiadó Budapest, 1929. 172.
- [17] Almási Antal: uo.
- [18] Világhy Miklós: A Polgári Törvénykönyv felülvizsgálatának elvi kérdései II., Magyar Jog, 1974/21. 142-144.
- [19] Harmathy Attila: Felelősség a közreműködőért, Budapest, 1974. 243-251.
- [20] Világhy Miklós: i.m. 142-144.
- [21] Harmathy Attila: im. 248
- [22] Tercsák Tamás: Előreláthatóság – mint a szerződésen belül okozott kár megtérítésének korlátja, Polgári jogi dolgozatok, Budapest, 1993. 231-254.
- [23] Tercsák Tamás: i.m. 232.
- [24] Vékás Lajos: Előreláthatósági klauzula szerződésszegésből eredő kártérítési igényeknél, Magyar Jog, 2002/9. 516.
- [25] Pothier: A Treatise on the Law of Obligations, London, 1806. Eredeti cím: Traité des obligations
- [26] Eörsi Gyula: A szerződésszegési kártérítés korlátozásáról, Magyar Jog, 1974/3. 142.
- [27] Meg kívánjuk jegyezni azonban, hogy az esküdszék a deliktuális felelősséggel kapcsolatos kártérítési perekben továbbra is döntési jogkörrel rendelkezik nem csupán a felelősség ténye, hanem a kártérítés mértéke vonatkozásában is.
- [28] Hadley v. Baxendale (1854) 9 Ex. 341; [1843-60] All E.R. Rep. 461
- [29] Ruff, Anne: Contract Law Nutcases, Thomsom, Sweet & Maxwell, 2002. 167.

- [30] Victoria Laundry (Windsor) v. Newman Industries (1949) 1 All E.R. 997, CA
- [31] Ruff i.m. 166.
- [32] Duxbury Robert: Contract Law Thomson, Sweet & Maxwell, London, 2003. 117.
- [33] Posner, Eric A.: Contract Remedies: Foreseeability, Precaution, Causation and Mitigation, http://www.scribd.com/doc/239479/Contract-Remedies-Foreseeability-Precaution-Causation-and-Mitigation?ga_related_doc=1 Letöltés ideje 2008. március 8.
- [34] Duxbury i.m. 118.
- [35] Posner, Eric A.: Contract Remedies: Foreseeability, Precaution, Causation and Mitigation, http://www.scribd.com/doc/239479/Contract-Remedies-Foreseeability-Precaution-Causation-and-Mitigation?ga_related_doc=1 Letöltés ideje: 2008. március 3.
- [36] Howard v. Stillwell & Bierce MFG. Co. , 139 U.S. 199 (1891)
- [37] Uniform Commercial Code
- [38] www.precydent.com/exportOpinionPdf.pdf;jsessionid=1pp89frwyxpfm?code=139+U.S.+199 –Letöltés ideje 2008. március 3.
- [39] Eörsi Gyula: i.m. 142.
- [40] Tercsák Tamás: i.m. 237.
- [41] Vékás Lajos: i.m. 516.
- [42] Eörsi Gyula: i.m. 143.
- [43] Tercsák Tamás: i.m. 237.
- [44] Tercsák Tamás: i.m.
- [45] Vékás Lajos: i.m. 517.
- [46] Tercsák Tamás: i.m. 238.
- [47] Vékás Lajos: i.m. 517.
- [48] Marton Géza: A polgári jogi felelősség, Triorg Kft., 1992. 163.
- [49] Fuglinszky Ádám: Megy-e kártérítési jogunk az előreláthatósági klauzula által elébb? In. Acta Conventus de Iure Civili, Tomus VII., Szeged, 2007. 247.
- [50] Vékás Lajos: i.m. 517.
- [51] Vékás Lajos: Az új Polgári Törvénykönyv koncepciójából, Polgári Jogi Kodifikáció, 2002/4. 8.